

ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ

*Плужнік О.І., к.ю.н., доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

У преамбулі Міжнародної конвенції про боротьбу із захопленням заручників зазначено, що захоплення заручників є злочином, який викликає серйозне занепокоєння з боку міжнародного співтовариства. Кожна людина має право на життя, свободу і безпеку, як це передбачено в Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [1].

Стаття 3 Конституції України наголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Кримінально-правові аспекти захоплення заручників висвітлені у працях В.Ф. Антипенка, М.О. Акімова, В.О. Глушкова, С.О. Допілки, В.П. Ємельянова, Ю.А. Іванова, В.В. Крутова, В.А. Ліпкана, С.М. Мохончука, Л.В. Новікової, І.М. Ригова тощо.

Значну увагу у частині відмежування захоплення заручників від суміжних діянь у своїх дослідженнях приділили О.О. Володіна та А.С. Політова. Міжнародно-правові питання даного злочину розробляв Є.Б. Тітов. Але на сьогодні питання кваліфікації наданого діяння залишаються актуальними.

Діюче кримінальне законодавство визначило у ст.147 КК України кримінальну відповідальність за захоплення заручників [2]. Диспозиція статті передбачає вчинення цього злочину в у двох можливих формах:

1) захоплення особи як заручника; 2) тримання особи як заручника. Заручником (потерпілою особою) вважається особа, яку захоплює або утримує інша особа, погрожуючи при цьому їй вбити, спричинити тілесні ушкодження, вчинити інші насильницькі дії або продовжувати утримувати далі. Кваліфікуючими ознаками захоплення заручників є дії, якщо вони були вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, або були поєднані з погрозою знищення людей, або такі, що спричинили тяжкі наслідки.

Під захопленням особи розуміється напад, пов'язаний з її затриманням із наступним істотним обмеженням вільного руху, пересування чи поведінки особи. Тримання особи передбачає насильницьку заборону особі залишати певне місце чи унеможливлення це зробити [3].

Злочин може полягати в захопленні особи з наступним її триманням або тільки у триманні особи. Закінченим він є з моменту, коли свобода особи була фактично обмежена. Тривалість тримання особи як заручника значення для кваліфікації не має і враховується при призначенні покарання.

Так, міський суд Херсонської області ОСОБУ_3 визнав винною у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 147 ч.2, 115 ч.2 п.3 КК України.

Зокрема, підсудний переслідуючи корисливий умисел, направлений на незаконне збагачення, з метою спонукання родичів потерпілого до сплати грошової винагороди у сумі 100000 доларів США як умови звільнення ОСОБА_4, вчинив захоплення останнього як заручника шляхом обмеження його волі, яке виразилось у тому, що у ході захоплення ОСОБА_4 як заручника підсудний, з метою запобігання опору потерпілого і можливості покликати на допомогу, переслідуючи непрямий умисел, направлений на протиправне позбавлення життя ОСОБА_4, тобто усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно

небезпечні наслідки і не бажаючи, але свідомо допускаючи їх настання, підійшов ззаду до потерпілого та, нанісши йому удар ногою під коліно, збив останнього з ніг, після чого накинув ОСОБА_4 на шию мотузку, якою почав здавлювати органи ший і спричинив тяжкі наслідки у вигляді смерті потерпілого, яка настала згідно висновку судово-медичної експертизи в результаті механічної асфіксії [4]. Дії підсудного кваліфіковано за ст.ст. 147 ч.2, 115 ч.2 п.3 КК України.

На наш погляд кваліфікація суду є вірною і відповідає роз'ясненням п. 7 постанови Пленуму Верховного суду України № 2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи»: дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147 КК і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч.2 цієї статті за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч.2 ст. 115 КК.

Відповідальність за умисне вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК) настає за умови, що потерпілий був заручником (тобто особою, яка була захоплена чи трималася з метою спонукати її родичів, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення) і винна особа це усвідомлювала.

Дії кваліфікуються як умисне вбивство заручника незалежно від того, чи була винна особа причетною до вчинення злочину, передбаченого ст. 147 КК. Разом з тим мотив такого вбивства повинен мати зв'язок із даним злочином (це можуть бути бажання спонукати зазначених у ст. 147 КК осіб, установу, підприємство, організацію до вчинення чи утримання від вчинення певних дій, помста за невиконання висунутих вимог, прагнення приховати захоплення чи тримання заручника або інший злочин, вчинений під час їх здійснення, тощо) [5].

У своїх дослідженнях Гнетнев М.К. та Сингаївська І.В. [6, с. 49] щодо роз'яснення Пленуму Верховного суду України визначили спірні думки з розглядом міркувань М.О.Акімова. Так, М.О. Акімов зазначає, що відповідне роз'яснення п. 7 постанови Пленуму Верховного суду України №2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» свідчить про подвійне інкримінування вчиненого. Кваліфікація за ч. 2 ст. 147 КК у подібному випадку неприпустима, оскільки подвійне врахування обставин, що впливають на кваліфікацію (тобто тяжких наслідків), неможливо через те, що зазначена сукупність злочинів виходить за межі тяжких наслідків захоплення заручників. Умисне ж убивство, учинене при захопленні заручників, безсумнівно не охоплюється його складом. Більш правильною буде кваліфікація за ч. 1 ст. 147 та п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України [6, с. 49; 7, с.111].

Розглядуваний злочин характеризується прямим умислом та спеціальною метою. Ставлення особи до тяжких наслідків цього злочину може бути тільки необережним. Кримінальна відповідальність особи настає з чотирнадцятирічного віку.

Література:

1. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників Документ 995_087, чинний, поточна редакція. Приєднання від 08.05.1987, підстава 3954-11. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_087
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар А. М. Бойко, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк та ін. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/uk/81-uky/1679-1.html>
4. Вирок колегії суддів Новокаховського міського суду Херсонської області від 18 грудня 2012 року. Справа № 2117/210/2012. Єдиний державний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
5. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи. Постанова Пленуму Верховного суду України № 2 від 07.02.2003 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>
6. Гнетнев М.К., Сингаївська І.В. Про ключові аспекти кваліфікації злочинів, передбачених статтями 146 і 147 КК України./ М. К. Гнетнев, І. В. Сингаївська /Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2017. № 1 (77). С. 44-53.
7. Акімов М.О. Кримінально-правова характеристика захоплення заручників за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М.О. Акімов – К., 2009. – 209 с.